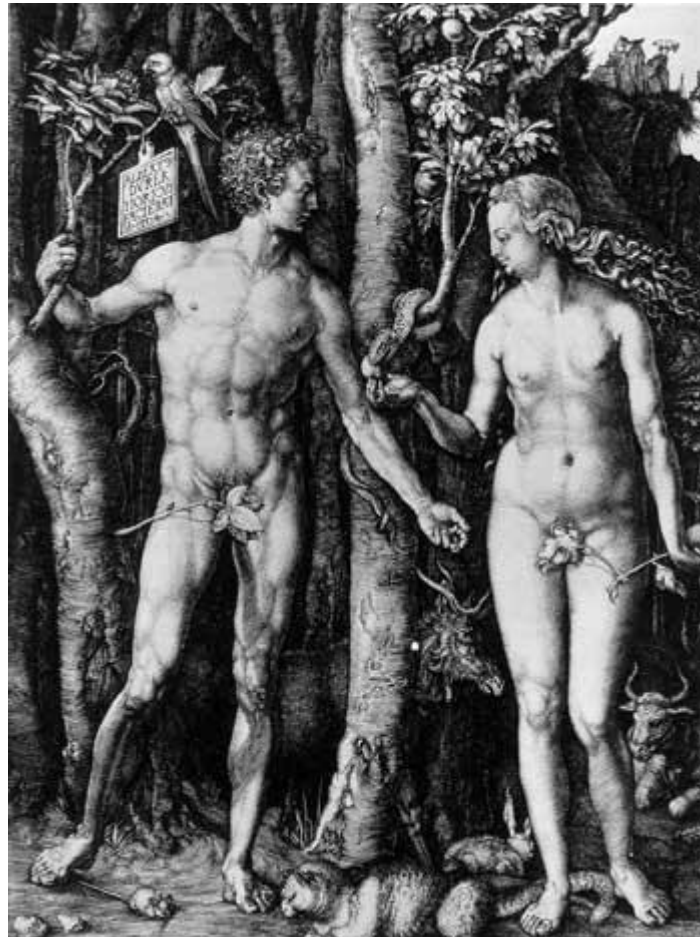

เอกสารประกอบการสอน
รหัสวิชา FPA ๑๑๐๕ รายวิชา ภาพพิมพ์พื้นฐาน
สาขาวิชา จิตรกรรม คณะ/วิทยาลัย ศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ภาคการศึกษา ๑ ปีการศึกษา ๒๕๖๔

ศิลปะภาพพิมพ์

Adam-Eve ผลงาน Albrecht Durer
(ที่มา : <http://www.samaporn.com/?p=1239>)

ภาพพิมพ์มีประวัติความเป็นมาเริ่มตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ (200,000 ปีก่อน คริสตกาล) โดยมนุษย์โครมันยอง ดังพบภาพพิมพ์รูปมือบนผนังถ้ำในถ้ำลาสโกซ์ ประเทศฝรั่งเศสและถ้ำอัลตามิรา ประเทศสเปน ต่อมาชาวอียิปต์และชาวเมโสโปเตเมียรู้จักการพิมพ์ภาพแบบใช้แรงกดประทับบนผิววัสดุที่อ่อนนุ่ม เช่น ดิน ขี้ผึ้ง จากนั้นมนุษย์คิดค้นกระดาษขึ้นได้จึงเปลี่ยนวัสดุรองรับที่เป็นดินหรือขี้ผึ้งมาเป็นกระดาษแทน นับแต่นั้นมาภาพพิมพ์ก็ได้พัฒนามาอย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านรูปแบบ กลวิธีการพิมพ์ตามวิวัฒนาการของมนุษย์และความเจริญก้าวหน้าด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาจนถึงปัจจุบัน

ความเจริญก้าวหน้าทางด้านการพิมพ์เป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าทางด้านศิลปะ วิทยาการ เพราะว่ามันช่วยสร้างสรรค์กระบวนการพิมพ์ภาพขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการ ในการเผยแพร่ ความคิดและความรู้ของมนุษย์ให้กระจายไปได้อย่างแพร่หลาย ตลอดจนเพื่อเก็บรักษาความรู้ต่าง ๆ ไว้ให้คนรุ่น หลังได้ศึกษาถึงความเป็นมาของความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ดังนั้นเพื่อให้เห็นภาพรวมของพัฒนาการทางด้านการ พิมพ์ภาพที่ก่อประโยชน์ให้มนุษย์อย่างมากในปัจจุบัน จึงขอกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของภาพพิมพ์ในกลุ่ม ประเทศตะวันออก กลุ่มประเทศตะวันตกหรือยุโรปและในประเทศไทย

วิวัฒนาการด้านการพิมพ์ในกลุ่มประเทศตะวันออก คือ จีน ญี่ปุ่นนั้น แสดงให้เห็นว่า จีนเป็นชนชาติ แรกที่คิดค้นการทำภาพพิมพ์ขึ้น โดยการแกะสลักลงบนหิน หยก งาช้าง กระดุกสัตว์ และเขาสัตว์ เพื่อทำเป็น แม่พิมพ์แล้วกดแม่พิมพ์ลงบนดินเหนียว ครั้ง ขี้ผึ้งหรือกระดาษให้เกิดลักษณะเป็นรอย ความรู้การพิมพ์นี้ได้ เผยแพร่ไปยังประเทศตะวันตกและประเทศเพื่อนบ้านที่สำคัญได้แก่ ประเทศญี่ปุ่น เกาหลี ซึ่งประเทศเกาหลีได้ พัฒนาความรู้เรื่องการพิมพ์นั้นจนสามารถทำตัวเรียงพิมพ์ เป็นโลหะสำเร็จ ในส่วนของประเทศญี่ปุ่นก็ได้ พัฒนาการพิมพ์ขึ้นจนเป็นที่ยอมรับ ในด้านของภาพพิมพ์ที่มีคุณค่า ซึ่งมีสกุลช่างภาพพิมพ์แกะไม้ที่มีชื่อเสียง คือ สกุลช่างอุกิโยเอะที่สามารถสร้างสรรค์ผลงานภาพพิมพ์ได้อย่างงดงามและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ดังจะเห็น ได้จากประเทศญี่ปุ่นได้ให้อิทธิพลแก่ศิลปะของประเทศทางตะวันตกหรือยุโรปในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19

ส่วนภาพพิมพ์ในกลุ่มประเทศตะวันตกมีพัฒนาการมาอย่างยาวนานและต่อเนื่อง นับตั้งแต่สมัยก่อน ประวัติศาสตร์ที่รู้จักกระบวนการพิมพ์โดยการวางมือทาบบนผืนผ้าแล้วเป่าสี หรือทาสีบนฝ่ามือ จากนั้นกด ประทับเป็นรูปมือไว้บนผืนผ้า ต่อมาอารยธรรมอียิปต์ได้รู้จักนำ ภาพแกะสลักเล็กๆ กดลงบนดินให้เกิดเป็น รอยขึ้น ส่วนในดินแดนเมโสโปเตเมียค้นพบการใช้ ดินเหนียวแกะเป็นตราสัญลักษณ์และนำไปตากแดดให้แห้ง หรือนำไปเผาไฟ เพื่อให้เกิดเป็นแม่พิมพ์กดประทับ ต่อมาในปี ค.ศ. 1450 โจฮัน กูเตนเบิร์ก ได้คิดประดิษฐ์ แท่นพิมพ์อย่างง่ายขึ้น จากนั้นในช่วง ค.ศ. 15 อัลเบรชท์ ไดออร์ ได้คิดค้นกลวิธีภาพพิมพ์ร่องลึก พอถึง ค.ศ. 16 ทอมัส บิวิค ได้คิดค้นกลวิธีภาพพิมพ์ลายแกะไม้ได้สำเร็จ

หลังจากนั้นวิลเลียม เบลก ได้พยายามปรับปรุงภาพพิมพ์ผิวหูน ด้วยวิธีการสร้างภาพผลงาน ลงบน แผ่นโลหะโดยให้กรดทำปฏิกิริยากับแผ่นโลหะจนได้แม่พิมพ์ผิวหูนและในประเทศเยอรมัน ได้มีการคิดค้นกลวิธี ภาพพิมพ์ขมิ้มรงค์ ในปี ค.ศ. 1660 เฮร์คิวลิส ซีกอร์ ได้คิดค้นกลวิธีภาพพิมพ์อย่างสิ้นน้ำ พอถึงค.ศ. 1793 อะลัวส์ เซเนเฟลเดอร์ ได้ค้นพบกลวิธีภาพพิมพ์หิน และในระหว่างปี ค.ศ. 1864-1901 อองรี เดอ ตูลูส โลเตรก ได้นำกลวิธีภาพพิมพ์หินมาพัฒนาให้เข้ากับระบบธุรกิจ โดยทำ โปสเตอร์หลายๆ สื่อออกสู่สาธารณชน ค.ศ. 1907 ซามูเอล ไชมอน ได้พัฒนาและปรับปรุงกลวิธีภาพพิมพ์ผ่านฉาก โดยใช้เส้นไหมมาทำเป็นแม่พิมพ์จน สำเร็จ เรียกอีกอย่างว่า “กลวิธีภาพพิมพ์ตะแกรงไหม” ซึ่งกลวิธีนี้เป็นที่นิยมอย่างมากของศิลปินใน ค.ศ. 20 เช่น รอเบิร์ต ราเซนเบิร์ก แอนดี วอร์โฮล เป็นต้น

สำหรับภาพพิมพ์ในประเทศไทยนั้น ะยะเริ่มแรกทำขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยเชิงพาณิชย์ศิลป์ โดย พิมพ์เป็นภาพประกอบหนังสือและหนังสือเป็นส่วนใหญ่ หลังจากนั้นได้รับการพัฒนาจนกลายเป็นงานภาพ พิมพ์ระยะต่อมาในระบบการศึกษา โดยมีคณะจิตรกรรมและประติมากรรม มหาวิทยาลัยศิลปากรเป็นผู้บุกเบิก การเรียนการสอนทางด้านภาพพิมพ์เป็นแห่งแรก และก็มีสถาบันอื่นๆ เปิดตามมา จนกระทั่งปัจจุบันภาพพิมพ์ ของศิลปินไทยเป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติ

ความหมายและวิวัฒนาการของการพิมพ์

ภาพพิมพ์มือบนผนังถ้ำสมัยก่อนประวัติศาสตร์
(ที่มา : <http://www.samaporn.com/?p=1176>)

มนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์บังเอิญเอามือที่เปื้อนดินโคลนไปจับหรือวางตามผนังถ้ำ ทำให้เกิดรอยฝ่ามือขึ้น ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงนำมือไปจุ่มสีแล้วเอามาวางตามผนังถ้ำเกิดเป็นรูปมือในลักษณะต่างๆ ซึ่งเราเรียกวิธีการแบบนี้ว่า “การพิมพ์ภาพ” และเรียกภาพที่เกิดขึ้นว่า “ภาพพิมพ์” จากนั้นก็ได้พัฒนามาอย่างต่อเนื่องด้วยการหาวัสดุต่างๆ เช่น ไม้ แผ่นโลหะ แผ่นหิน แผ่นยาง ฝ่าไหม ฯลฯ มาใช้พิมพ์แทนที่มือ จนเกิดกระบวนการพิมพ์ขึ้นมา 4 กระบวนการหลักๆ คือ ภาพพิมพ์ผิวขน ภาพพิมพ์ร่องลึก ภาพพิมพ์พื้นราบ และภาพพิมพ์ตะแกรงไหม ซึ่งการพิมพ์ทั้ง 4 กระบวนการนี้ ได้รับการพัฒนาคิดค้นขึ้นมา เพื่อใช้พิมพ์ภาพและตัวอักษรให้ได้เป็นจำนวนมากสำหรับใช้ในวงการธุรกิจ การค้า โดยพิมพ์เป็นหนังสือ แผ่นพับ ป้ายโฆษณา แผ่นปิดภาพยนตร์ เสื้อผ้า หีบห่อ บรรจุภัณฑ์ กล่องขนม กล่องไม้ขีด ถุงใส่ของ เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากกระบวนการพิมพ์นั้นสามารถสร้างภาพได้สวยงามเหมือนกับ ผลงานจิตรกรรม อีกทั้งยังสามารถพิมพ์ภาพซ้ำๆ ที่เหมือนกันได้เป็นจำนวนมาก แต่จิตรกรรมไม่สามารถทำภาพซ้ำกันได้ ถึงแม้ทำซ้ำก็ไม่เหมือนเดิม จึงทำให้ไม่เอื้ออำนวยต่อการสะสมและจัดจำหน่าย ดังนั้นศิลปินจึงได้นำกระบวนการพิมพ์ทั้ง 4 กระบวนการนั้นมาใช้ในการสร้างสรรค์ ผลงานศิลปะ เพื่อเอื้ออำนวยต่อการสะสมและจัดจำหน่ายให้ได้มากขึ้น จนกระทั่งเมื่อประมาณ 50 ปีมานี้เอง ภาพพิมพ์ได้รับการยอมรับในวงการศิลปะว่ามีคุณค่าเป็นศิลปะอีกแขนงหนึ่งที่สามารถถ่ายทอด จินตนาการ อารมณ์ ความรู้สึกได้อย่างดีเยี่ยม

จากที่กล่าวมาขึ้นต้นจะเห็นได้ว่าภาพพิมพ์นั้น มีจุดมุ่งหมายในการทำอยู่ 2 ลักษณะ คือ ภาพพิมพ์งานพาณิชย์ที่พิมพ์ เพื่อใช้เป็นสื่อโฆษณา ประชาสัมพันธ์หรือสำหรับสร้างความสวยงามให้กับผลิตภัณฑ์ กับภาพพิมพ์งานศิลปะที่พิมพ์ เพื่อเป็นสื่อในการแสดงออกทางอารมณ์ ความรู้สึกของศิลปิน สำหรับเอกสารประกอบการสอนเล่มนี้ ผู้เขียนมุ่งเน้นเฉพาะภาพพิมพ์งานศิลปะ ดังนั้นจึง ขอล่าเฉพาะเนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับศิลปะภาพพิมพ์หรือภาพพิมพ์ต้นฉบับเท่านั้น ซึ่งในการศึกษาผู้เรียนจำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมาย ประเภท รูปแบบ การเซ็นชื่อและการเขียนข้อความต่างๆ ลงในภาพพิมพ์ต้นฉบับ ภาพพิมพ์พิสุจน์ ตลอดจนการเก็บรักษาผลงานภาพพิมพ์

ภาพพิมพ์ในสหรัฐอเมริกาใช้คำว่า “Printmaking” สำหรับเรียกกระบวนการพิมพ์ที่ สร้างสรรค์เพื่อเป็นศิลปะ และใช้คำว่า “Print” สำหรับเรียกกระบวนการพิมพ์ที่เป็นงานพิมพ์ทั่วไป โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับงานพาณิชย์ ต่างๆ (พีระพงษ์ กุลพิศาล, 2531:68)

ภาพพิมพ์ คือ กระบวนการถ่ายทอดผลงานจากแม่พิมพ์ชนิดแผ่นโลหะ แผ่นไม้ แท่นหิน ตะแกรงไหม แล้วผ่าน กระบวนการพิมพ์ ซึ่งจะได้ผลงานที่เหมือนๆ กัน เป็นจำนวนมากในด้านวิจิตรศิลป์

ประเภทของภาพพิมพ์

ภาพพิมพ์มีกลวิธีแตกต่างกันขึ้นอยู่กับลักษณะของแม่พิมพ์ ดังนั้นการแบ่งประเภทของภาพพิมพ์จึง พิจารณาจากลักษณะแม่พิมพ์เป็นหลัก สามารถแบ่งออกได้ 4 กระบวนการหลัก คือ ภาพพิมพ์ผิวหนู ภาพพิมพ์ ร่องลึก ภาพพิมพ์พื้นราบ และภาพพิมพ์ตะแกรงไหม

1. ภาพพิมพ์ผิวหนู (Relief Printing) คือ กระบวนการพิมพ์ที่พิมพ์จากผิวส่วนที่อยู่สูงบนแม่พิมพ์ ดังนั้นส่วน ที่ถูกแกะเซาะออกไปหรือส่วนที่เป็นร่องลึกลงไปจะไม่ถูกพิมพ์ ซึ่งแม่พิมพ์ในลักษณะนี้ เช่น แม่พิมพ์แกะไม้ แม่พิมพ์แกะยาง แม่พิมพ์กระดาดแข็ง แม่พิมพ์วัสดุ เมื่อเวลาพิมพ์แม่พิมพ์เหล่านี้จะใช้เครื่องมือประเภท ลูกกลิ้ง ลูกประคบหนัง ทาหมึกลงบนส่วนหนูของแม่พิมพ์ แล้วนำไปพิมพ์ลงบนกระดาษอาจจะพิมพ์ ด้วยมือ หรือแท่นพิมพ์ หมึกก็ติดกระดาษเกิดเป็นรูปขึ้นมา

“ชาวเล” ศิลปิน จักรี คงแก้ว

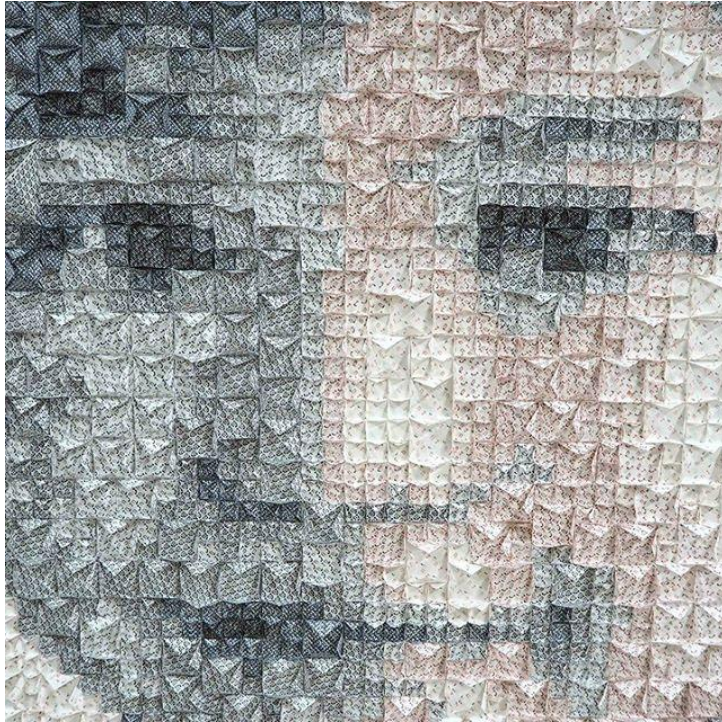
เทคนิค ภาพพิมพ์แกะไม้, ขนาด 120 x 220 ซม.

ศิลปิน จักรี คงแก้ว
เทคนิค ภาพพิมพ์แกะไม้

“พื้นที่สภาวะความสุขสงบของจิตหมายเลข ๒” ศิลปิน ประวีณ เปียงชมภู
เทคนิค ภาพพิมพ์แกะไม้ ขนาด ๗๗ x ๑๒๐ cm.

“ชีวิต ความรัก และความสัมพันธ์ของครอบครัว”

ศิลปิน ชนธร สรรพกิจจานง

“ชีวิต ความรัก และความสัมพันธ์ของครอบครัว”

ศิลปิน ชนธร สรรพกิจจานง

2. ภาพพิมพ์ร่องลึก (Intaglio Printing) คือ กระบวนการพิมพ์ที่พิมพ์จากส่วนที่อยู่ลึกเป็นร่องของแม่พิมพ์ ซึ่งแม่พิมพ์จะมีส่วนที่นูนและร่องเหมือนกับแม่พิมพ์ผิวเรียบ แต่เวลาพิมพ์ต้องอุดหมึกลงไป ในร่องลึกและเช็ดบริเวณที่ไม่ต้องการจะพิมพ์ออก แล้วนำกระดาษเปียกน้ำหมาดๆ วางลงบนแม่พิมพ์ จากนั้นพิมพ์ด้วยแท่นพิมพ์ที่มีแรงกดสูงเพื่อกดกระดาษให้ไปดูดซับหมึกขึ้นมา ซึ่งกลวิธีที่รวมอยู่ภายใต้กระบวนการนี้ ได้แก่ ภาพพิมพ์ภาพถ่าย ภาพพิมพ์มัลติมีมรงค์ ภาพพิมพ์อย่างสีน้ำ ภาพพิมพ์จารเข้ม ภาพพิมพ์แกะลายเส้น ภาพพิมพ์กัดกรด ภาพพิมพ์แบบเขียนถ่าน ภาพพิมพ์ กัดกรดพื้นนิ่ม ภาพพิมพ์กัดกรดรูปนูน

“พืช ความงาม ความสุข”

ศิลปิน : บุญมี แสงขำ

“น้ำ สาระ ชีวิต หมายเลข 2”
ศิลปิน บุญมี แสงขำ

3. ภาพพิมพ์พื้นราบ (Planographic Printing หรือ Lithograph) คือ กระบวนการพิมพ์ที่พิมพ์จากพื้นแบนราบ ส่วนที่ถูกพิมพ์และส่วนที่ไม่ต้องการพิมพ์นั้นจะอยู่ในระนาบแม่พิมพ์ บริเวณทั้งสองจะต่างกันเพียงส่วนที่ต้องการพิมพ์จะเป็นไขหรือน้ำมัน แต่อีกส่วนที่ไม่ต้องการพิมพ์จะชุ่มด้วยน้ำ เมื่อเวลาพิมพ์จะใช้ลูกกลิ้งที่มีหมึกเช็ดน้ำมันติดอยู่ กลิ้งลงบนแม่พิมพ์ที่มีน้ำหมาดๆ เมื่อกลิ้งหมึกซึ่งเป็นไขผ่านไปบนแม่พิมพ์ หมึกเช็ดน้ำมันจะติดลงบนส่วนที่เป็นไขของแม่พิมพ์เท่านั้น จากนั้นนำเอากระดาษมาปิดทับบนแม่พิมพ์ เพื่อรีดกดให้หมึกติดกระดาษเกิดเป็นรูปภาพตามที่ต้องการ กลวิธีที่รวมอยู่ภายใต้กระบวนการนี้ ได้แก่ ภาพพิมพ์ครั้งเดียว และภาพพิมพ์หิน

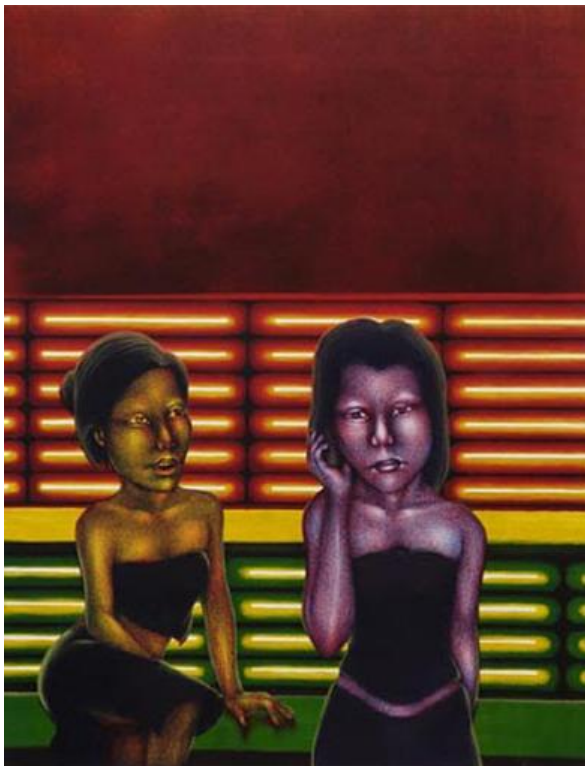
Brustbild Einer Arbeitfrau ผลงาน Kathe Kollwitz
(ที่มา: <http://www.samaporn.com/?p=1176>)

“King Bhumibol Adulyadej”

Lithograph, 42.5x28 cm. , 2015

ศิลปิน อำนาจ คงวารี

“Waiting 5, 2002”

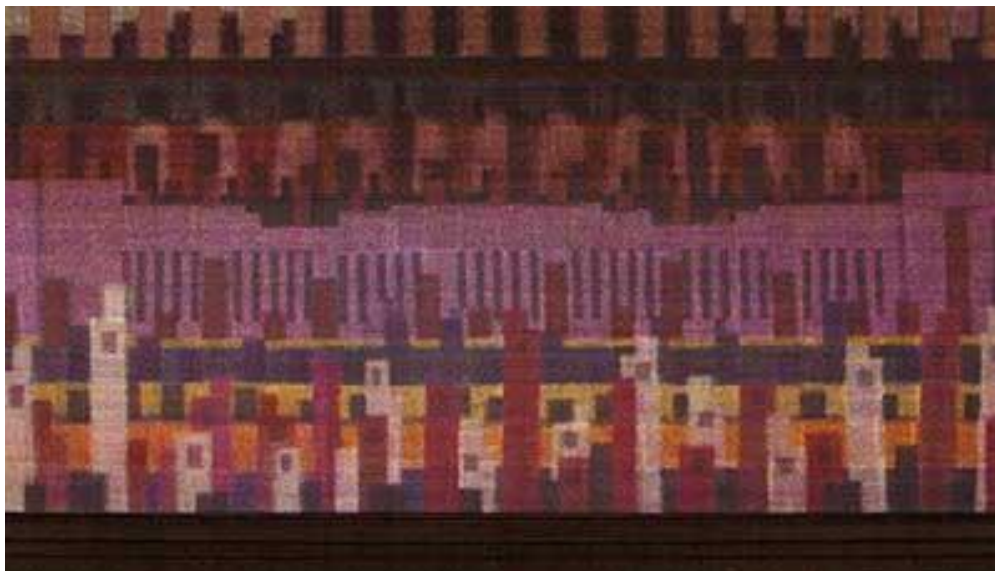
Lithograph, 78 x 59 cm.

ศิลปิน อำนาจ คงวารี

4. ภาพพิมพ์ตะแกรงไหม (Silk Screen) คือ กระบวนการพิมพ์ที่พิมพ์ โดยใช้ไม้ปาดสีรีดเนื้อสีผ่านตะแกรง เนื้อละเอียดลงมาสู่วัสดุที่ต้องการพิมพ์ ซึ่งบริเวณที่ไม่ถูกพิมพ์จะเป็นบริเวณตะแกรง ที่ถูกกันเอาไว้ไม่ให้สีลอดผ่านลงมาสู่วัสดุที่ต้องการพิมพ์

Marilyn ผลงาน Andy Warhol
(ที่มา: <http://www.samaporn.com/?p=1176>)

“สถาปัตยกรรมแห่งความงาม (สุขุขทัย) 2552”
เทคนิค : แม่พิมพ์ตะแกรงไหม ขนาด (ซม.) : 300 x 600 ซม.
ศิลปิน พงศ์ศิริ คิตติ์

“มหัตถรรพ์แห่งสีสนั่นและความงาม (สุโขทัย) หมายเลข 3, 2553”
 เทคนิค : แม่พิมพ์ตะแกรงไหมบนผ้าใบ ขนาด (ซม.) : 176x288 ซม.
 ศิลปิน พงศ์ศิริ จิตดี

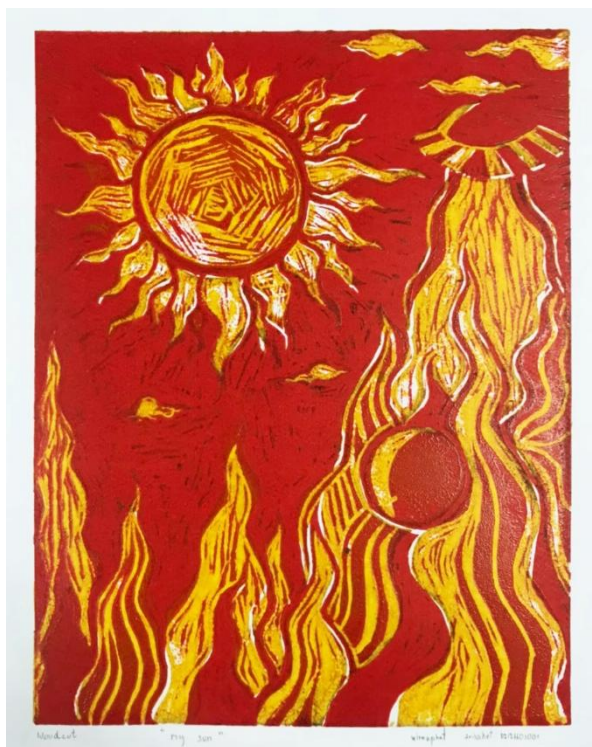
ตัวอย่างผลงานนักศึกษา
 ภาพพิมพ์แกะไม้ (Woodcut)

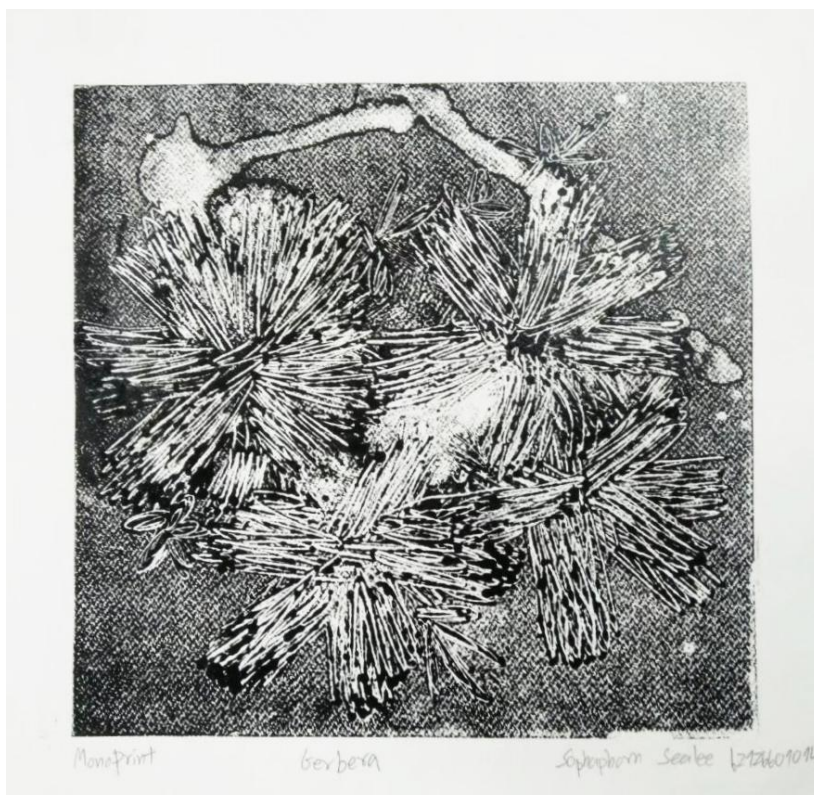
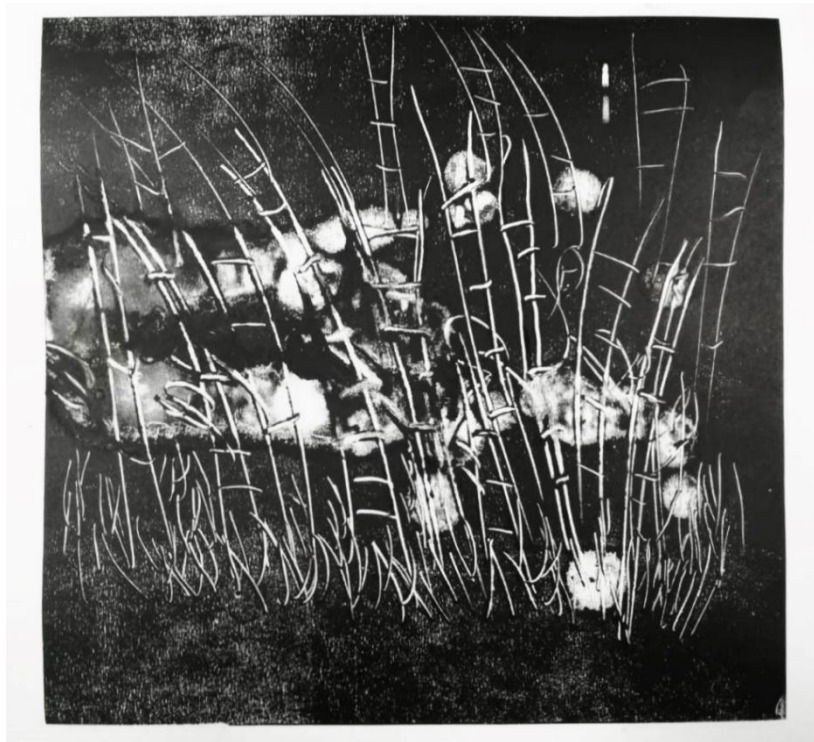
ภาพพิมพ์แกะไม้ (Woodcut)

ภาพพิมพ์แกะไม้ (Woodcut)

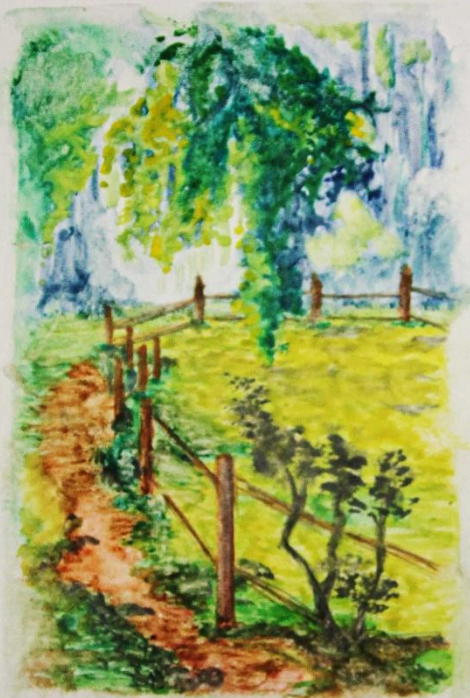
ภาพพิมพ์ Mono Print

ภาพพิมพ์สีน้ำ (Water Color)

monoprint water color beach Sirinya Nuto 02

Monoprint watercolor Country side Chinnakri Srisa 62724401070

Monoprint watercolor/ Beautiful dream / Thidarat 06

ภาพพิมพ์ (Collograph)

ภาพพิมพ์ (Intaglio)

ภาพพิมพ์ตะแกรงไหม (Silk Screen)

อ้างอิง

พีระพงษ์ กุลพิศาล. (2531). มโนภาพและการรับรู้ทางศิลปะ. กรุงเทพมหานคร:หน่วยศึกษานิเทศ. กรมการฝึกหัดครู.

สมภาพร คล้ายวิเชียร.(2008).ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับภาพพิมพ์. (Online).Available from: <http://www.samaporn.com/?p=1176>.

อัสนีย์ ชูอรุณ, ทฤษฎีศิลปะภาพพิมพ์. กรุงเทพฯ; โรงพิมพ์ชุดิมาการพิมพ์, ๒๕๑๙.

Adamson, P. (2004). Wood-Engraving by Thomas Bewick. [Online]. Available from:<http://www.standrews.ac.uk/~pga/contact.html>[2007,October 7].

Fauikner, R.E.Z. (1969). Art Today. New York : Rinehart Holt and Winston, Inc.

Smith, R. (2007). Brustbild Einer Arbeitfrau. [Online]. Available from :<http://www.takver.com/art/art200702.htm>[2007, October 7].

The Victoria and Albert Museum. (2007). The Kiss. [Online]. Encyclopedia Britannica, Inc. :Available from :<http://www.britannica.com/eb/art-8030/The-Kiss-colou>. [2007, October 7].

Urton, R. (2005). Printmaking History and Techniques. [Online]. Available from :www.eyecoonart.net/.../Warhol4Marilyn.jpg. [2007, October 7].